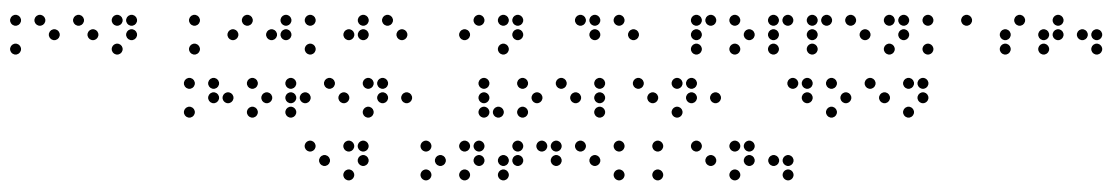

Poppentheatererfgoedproject

Een kijkje in de poppenkast.
Horen, voelen, doen
en ontdekken.

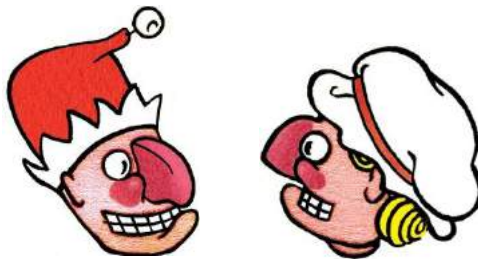
Afbeelding voorplat: een visueel beperkte en genietende oud-Hollandse Jan Klaassen zoekt met zijn herkenningstok tastend zijn weg in het poppentheater. Het belletje aan zijn puntmuts raakt bijna zijn vooruitstekende neus en kin. De onderkant van de muts bedekt zijn ogen. Illustratie: Hetty Paërl.

Een kijkje in de poppenkast Een reizende mini-pop-upexpositie

***Ik ben niet blind, maar mijn ogen zijn blind!
Ik ben net blyn, mar myn eagen binne blyn!
I'm not blind, but my eyes are!***

Horen, voelen, doen en ontdekken. Een educatieve en tastbare ontmoeting met internationale en curieuze poppentheaterfiguren. Een project over het toegankelijk maken van een poppentheatererfgoedcollectie voor visueel beperkten en anderen.

An educational puppet theatre heritage project in a museum setting for the visually impaired. A touch-and-feel meeting with international and characteristic puppet theatre figures. A look behind the scenes of puppet theatre: a mini pop-up exhibition.

De kus van Katrijn

Een poppentheater-kijk-voel-ruik-lees-en-luisterboek met korte versjes in combischrift en een poppenspelletje.

De tút fan Katryntsje

In poppeteater-sjoch-fiel-rûk-lês-en-harkboek en -spul.

Katrijn's kiss

A theatre look-feel-smell-and-puppetry book,
and a puppet play with flat figures.

Afbeeldingen: oud-Hollandse Jan Klaassen met puntmuts en belletje. Zijn vrouw Katrijn draagt een luifelmutsje. Zij heeft haar haar in een knot. Beide poppenkastfiguren hebben een vooruitstekende neus en kin.

Inhoud

Inleiding

Illustratie: Polichinelle.	3
Het Poppenspe(e)lmuseum: doelstelling.	4
Poppentheatererfgoedcollectie: hedendaagse en historische verzameling.	4
Een kijkje in de poppenkast: horen, doen, voelen, ruiken en ontdekken, kijken en lezen met je vingers.	4
Implementatie VN-verdrag voor de rechten van personen met een handicap.	5

Project

Gemêleerd publiek: mini-pop-uptentoonstelling.	5
Poppentheaterproject: delen van kennis en ervaring.	5
Uitleg, teksten en een poëzieprent: het museum komt naar je toe.	5
Tactiele afbeelding: Guignol met stok en vlecht.	6
Audiodisplays en combischrift.	7
Aanraken moet: voelbare objecten, figuren, geuren, afbeeldingen en films.	7
Artefacten, drukwerk en website.	7
Foto: Pulcinella en een klamp.	8
Foto: clownskostuum.	10

Thema's

Onderwerpen websitepagina's, geïllustreerde tekstdocumenten in zwartschrift en ingesproken teksten.	11
Foto's: twee luisterdisplays.	12
Uitvoering: zwartdruk, audio, braille, zwelpapier en tactile view.	13
Foto: impressie reizende expo.	14

Toetsing

Vooronderzoek.	15
Project in fasen: oriëntering, voorbereiding, pilot en definitieve presentatie.	16
Realisatie, intermediaire organisaties, contacten en aanbieding.	16
Museumbezoek, feedback en audiobrieven.	16
Foto tactiele pagina's: Guignol en Katrijn.	17
Online aanbod: website www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl .	18
Publiciteitskanalen, sociale media en pers.	18

Voelbare audioboeken

'De kus van Katrijn', 'Katrijn's kiss': tactiele luister- en leesboeken in het Nederlands, Fries en het Engels.	18
Afbeeldingen tactiele spelfiguren: Jan Klaassen en Katrijn.	19
Uitneembare pagina's van vilt.	20
Een tastbaar poppenspelletje.	20
Damesstrijkkwintet.	20
De tût fan Katryntsje: medewerkers.	20
Foto: tas voor tactiel audioboek en spelfiguren 'De kus van Katrijn'.	20

Tot slot

Verantwoording en met dank aan.	21
Illustratie: Guignol.	21

Websites en literatuur

Geraadpleegde sites en fictie en non-fictie, een keuze.	22
Illustraties: tactile view en braille 'Een mondgesnoerde nar'.	24

Gerealiseerde publicaties

Uitgaven in braille, zwart- en combischrijf: een keuze.	25
Illustratie: twee visueel beperkte oud-Hollandse poppenkastfiguren.	26
Illustratie: cartoon van Hein de Kort.	27

Bijlagen

I t/m XXXXV. Diverse afbeeldingen, nrs. 1 t/m 107, illustraties, artefacten, foto's, teksten en publicaties.	28
Illustratie: cartoon van Kamagurka.	56
Illustratie: adhesiebetuiging door een visueel beperkte Jan Klaassen, Applaus! + braille.	74

Afbeelding: Polichinelle, de hoofdfiguur in de oud-Franse poppenkast met flinke bult en buik. Tussen zijn handjes klemt hij een knuppel: het vaste attribuut van de hoofdfiguren in het traditionele volkspoppen-theater. Hij draagt een gedeukte hoed en een donkere bril en heeft het bebaarde gezicht van museum-directeur en conservator Otto van der Mieden. Illustratie: Elsje Zwart.

Een kijkje in de poppenkast

Horen, voelen, doen en ontdekken. Een tastbare ontmoeting met internationale en curieuze poppentheaterfiguren. Toegankelijk maken van een poppentheatercollectie voor museumbezoekers met een visuele beperking en anderen

**'Uit je ogen zul je kijken,
alle horizonten zullen wijken
en nieuwe openingen scheppen ruimte'**

Strofe uit 'Mimicri: un déjà disparu', een gedicht van Simon Vinkenoog (1928-2009) bij een foto uit de serie Blacks van Erwin Olaf (1990) en een tactiele afbeelding van Elsje Zwart.

Inleiding

Het Poppenspe(e)lmuseum: doelstelling

Het Poppenspe(e)lmuseum verwerft, onderzoekt, ontsluit, beheert en presenteert materieel en immaterieel erfgoed op het gebied van het poppentheater in de ruimste zin van het woord. Er wordt gestreefd naar bundeling van informatie en archivering op het gebied van het internationale poppen-, figuren- en objecttheater. Het biedt belangstellenden kennis van het verleden en inzicht in het heden.

Poppentheatererfgoedcollectie: hedendaagse en historische verzameling

Het museum beschikt over een brede en gevarieerde collectie: een historische poppentheaterverzameling en een collectie moderne en aan het poppentheater gerelateerde kunst. Het geeft niet alleen een beeld van de ontwikkelingen van het poppentheater, maar laat ook zien hoe de relatie van het poppentheater tot de beeldende kunst, design en vormgeving zich in de afgelopen decennia heeft ontwikkeld. Met thematische en meertalige educatieve (reizende) tentoonstellingen, workshops, een educatieve website en presentaties voor diverse leeftijden en doelgroepen, literatuur en documentatie brengt het museum die ontwikkelingen voortdurend in beeld.

Zie: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/Pamflet01a.pdf>.

Een kijkje in de poppenkast: horen, doen, voelen, ruiken en ontdekken, kijken en lezen met je vingers

Het toegankelijk maken van poppentheaterinformatie is een specifiek doel dat wij nastreven. Ook potentiële bezoekers met een visuele beperking willen wij graag de gelegenheid geven op speelse wijze met het fenomeen poppentheater in aanraking te komen. De collectie van het Poppenspe(e)lmuseum bestaat uit oude en nieuwe poppentheaterfiguren en artefacten die zich bij uitstek lenen voor een meer tactiele ervaring en die zelfs ook ruikend ontdekt kunnen worden. Wereldwijd zijn er nog geen erfgoedinstellingen op het gebied van het poppentheater die hun collectie voor blinden en slechtzienden toegankelijk hebben gemaakt.

Het tweetalige project 'Een kijkje in de poppenkast' / 'A look behind the scenes of puppet theatre' zal ook (internationaal) reizen. Door middel van objecten, theaterpoppen, geluidsfragmenten, films, prenten, afbeeldingen, reliëftekeningen en (braille)teksten – en een speelse demonstratie van de diverse poppentheater-technieken en een poppenspelletje – komt het internationale poppentheater tot leven voor blinden, slechtzienden, hun ziende begeleiders en vele anderen.

Zie: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/Blinden.html>,
http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/Blinden_EN.html (Engels) en
<http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/ExpoAudioBlind.pdf>.

Implementatie VN-verdrag voor de rechten van personen met een handicap

In Nederland zijn meer dan 250.000 mensen slechtziend of blind. In het kader van de ratificatie (d.d. 21 januari 2016) van het VN-verdrag (goedgekeurd door de Tweede Kamer op 12 april 2016) over gelijkwaardigheid voor mensen met een beperking veranderde er per 1 januari 2017 iets in de verantwoordelijkheid voor o.a. openbare instellingen. Ook het Poppenspe(e)lmuseum voelde zich hiertoe geroepen. 'Het verdrag verplicht ons om een cultuurverandering ten opzichte van personen met een handicap niet alleen belangrijk te vinden, maar er ook naar te gaan handelen. De ambitie van het verdrag is een 'inclusieve samenleving'. 'Inclusief' wil zeggen, dat iedereen volwaardig kan deelnemen, dus ook mensen met een beperking. Belangrijke begrippen daarbij zijn non-discriminatie, participatie, gelijke kansen, toegankelijkheid en respect voor de inherente waardigheid en persoonlijke autonomie. M.a.w.: regel de zaken zo, dat mensen hun leven kunnen inrichten zoals zij zelf willen.' Wij streven ernaar dat het Poppenspe(e)lmuseum toegankelijk moet zijn voor iedereen, ongeacht beperkingen, gender of culturele achtergrond.

Project

Gemêleerd publiek: mini-pop-uptentoonstelling

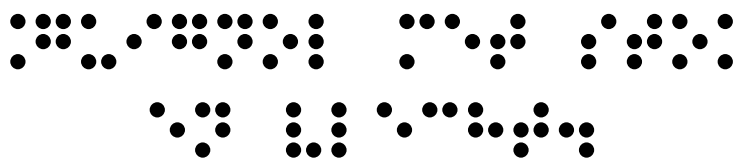
Het door het Poppenspe(e)lmuseum voor visueel beperkten gerealiseerde educatieve project 'Een kijkje in de poppenkast. Horen, voelen, doen en ontdekken'/'A look behind the scenes of puppet theatre. A touch and-feel-meeting with international and characteristic puppet theatre figures' – een reizende mini-pop-upexpositie, een poppenspelletje op basis van een drietalig (Nederlands, Engels en Fries) tactiel poppentheateraudioboek met afbeeldingen van voelbare traditionele volkspoppentheaterscènes en twee speciale website-pagina's (Nederlands en Engels) – richt zich op een breed en algemeen publiek: kinderen, jongeren, studenten en ouderen. Niet alleen op bezoekers met een visuele beperking, maar ook op hun ziende begeleiders en anderen die op wat voor manier dan ook geïnteresseerd kunnen zijn in de geschiedenis van het (internationale) poppentheater en de diverse verschijningsvormen. Allen krijgen de gelegenheid om op een multizintuigelijke manier in aanraking te komen, en kennis te maken met het (volks)poppentheater.

Poppentheaterproject: delen van kennis en ervaring

De kennis die het Poppenspe(e)lmuseum heeft opgedaan met het project willen wij graag delen met andere erfgoedinstellingen, organisaties en belangstellenden. Zo kunnen en mogen bijvoorbeeld ook andere musea van onze ervaringen gebruik maken.

Uitleg, teksten en een poëzieprent: het museum komt naar je toe

Visueel beperkten krijgen vanzelfsprekend in het museum of op locatie een ludieke en laagdrempelige uitleg van de diverse poppenspeltechnieken, de poppentheatergeschiedenis en de getoonde figuren. Bezoeken visueel beperkten het museum, dan ontvangen zij een fraai uitgegeven gedicht van Simon Vinkenoog met een afdruk van de foto van Erwin Olaf uit de serie Blacks als Poppenspe(e)lpoëzieprent nr. 1, met als extra de foto als reliëftekening/tactiele afbeelding en de hiervoor aangehaalde strofe van Simon Vinkenoog en een uitleg van de afbeelding in zwartdruk (zwartschrift) en in braille.

Guignol met stok en vlecht.

Concept tactiele afbeelding met brailletekst: Otto van der Mieden.
Illustratie: Elsje Zwart.

Audiodisplays en combischrift

Al de getoonde en aan te raken figuren zijn voorzien van een duidelijke uitleg, zowel in gesproken als in gedrukte-/zwartschrift- en brailleteksten. In de expositie en in de tactiele audioboeken zijn de begeleidende teksten in combischrift (synchroonlopende braileregels met zwartschrift), als drukletter en te beluisteren via speciaal hiervoor vormgegeven audiodisplays.

Aanraken moet: voelbare objecten, figuren, geuren, afbeeldingen en films

Ten behoeve van het project worden een tiental representatieve en karakteristieke objecten, poppen, (tactiele) afbeeldingen en films uit onze internationale poppentheatererfgoedcollectie getoond. Door middel van deze historische en hedendaagse artefacten wordt al verhalend verteld hoe zij worden gebruikt en in welke context. Aandacht wordt besteed aan het gekozen materiaal, de vorm, de structuur, de 'kleur', de herkomst, de techniek, de stijl, geur, details enz. Zoveel als mogelijk is nodigen wij uit tot de activiteit 'Zelf eens proberen?' Uiteraard is het de bedoeling dat al de door ons aangeboden artefacten in de tentoonstelling aangeraakt mogen/moeten worden. Voor het onderwijs/clubs/verenigingen e.d. is er een educatief programma ontwikkeld. Ziende bezoekers kunnen/mogen geblinddoekt het getoonde ervaren.

Zie ook: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/Pdf/Pamflet159a.pdf>.

Artefacten, drukwerk en website

- Messing-/kunststofbeeldje: sigaar rokende Mr Punch – de Engelse neef van Jan Klaassen – met ganzenveer en inktpot (rond 1900).
- Wandelstok met gelakte houten bruine steel en handvat met het hoofd van Mr Punch. De handgreep is zijn muts. Een zilverkleurige metalen ring onder de kop vormt de overgang naar de stok, die weer eindigt in een rubberen dop.
- Twee wandelstokken: als handvat de kop van Pulcinella in kunststof en hout.
- Speelgoedhandpoppen van hout, plastic en textiel: oud-Hollandse Jan Klaassen met zijn karakteristieke vooruitstekende neus en kin, zijn vrouw Katrijn met een knotje, een brildragende oma met een luifelmutsje, de Franse Guignol met een bonnet (kapmutsje) en een steekmuts dragende Polichinelle en last but not least de Napolitaan Pulcinella met een halfmasker en een krokodil met een klapbek.
- Handpoppen van hout en textiel: Jan Klaassen/Mr Punch met bultige rug en bolle buik, bebaarde en brildragende museumdirecteur Otto van der Mieden in een tuinbroek en Guignol (Lyon) gekleed in een jakje met metalen knopen, op zijn hoofd een bonnet en daaronder zijn haar in een gevlochten staart. Onder zijn kin draagt Guignol een strikje.
- Extra: poppenkastbel van metaal, knuppel/slaghout, metalen mansbakje met centjes, gevlochten mattenklopper van riet en een leren halfmasker.
- Houten marionet: paard met kruishout.
- Stangpoppen van textiel en hout: Tchantchès – komische figuur op klompen uit het traditionele stangpoppentheater van Luik, een bebaarde en geharnaste Saraceen met zwaard en schild (Sicilië) en de Italiaanse Pulcinella – de stamvader van de Europese poppenclowns – met een halfmasker.

Afbeeldingen: Pulcinella – de hoofdpersoon in de traditionele Napolitaanse poppenkast met handpoppen – en een klamp. Bij de tentoonstellingsmodules wordt een houten bevestigings- en koppelingssysteem gebruikt dat geïnspireerd is op het halfmasker van Pulcinella. De oogopeningen in deze ovale maskervorm worden gebruikt als verbindingstuk en voegen zo de expo-units samen. De 'beugel' dient ook als een soort gordijnring of klamp ten behoeve van het voordoeek en de speelopening van de poppenkast. Het fungeert tevens als ophangstelsel voor enkele objecten, figuren en teksten in combischrift (braille en synchroonlopend zwartschrift/drukletter).

- Wayanglamp (blenchong) in de vorm van Garuda, een mythische vogel.
Materiaal: messing.
- Wayang-kulitfiguren uit Indonesië, gemaakt van buffelleer, stro en metaal met houten of hoornen speelstokken: Jan Klaassen, Petruk, een krokodil met klapbek en Kancil het dwerghertje.
- Wayang-golekfiguur gemaakt van hout en textiel: de clown Petruk.
- Karagöz en Hacivat. Twee Turkse schimmen van plastic met houten speelstokjes.
- Houten trekpop: Pinokkio.
- Een houten stokpop/marionet, replica: Die Wache/de Schildwacht, een figuur van Sophie Taeuber-Arp. Een veelarmige, -benige en -koppige belichaming van de macht.
- Een foto van fotograaf en beeldend kunstenaar Erwin Olaf uit de serie Blacks en tevens uitgevoerd als reliëftekening. Toegevoegd een strofe in braille uit een gedicht van schrijver-dichter Simon Vinkenoog.
- Een sculptuur in bolvorm van keramist Jan van Leeuwen: replica in kunststof. Een 'popkopballenbol' die als Heer Stuitbal in het gelijknamige spel van Poppentejater Otto van der Mieden in de jaren tachtig op internationale poppentheaterfestivals tot leven kwam.
- Twee narrenpakken op een torso gemaakt door Rien Bekkers en Birgit Tomesen. Uitvoering in diverse materiaalsoorten in grote en kleine vormen: texturen van stof (ribfluweel, gekeperde- en spijkerstof, katoen, wol, vilt, kant, fluffy materiaal), leer, metaal, metallics, gaas, glas, nylon, riet/stro, been, touw, vlas/sisal, veren, brei- en borduurwerk, kunststof etc. In de punten van de kraag van een van de kostuums zijn geuren verwerkt. Toegevoegd een narrenstaf/zotskolf met belletjes.
Zie ook: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/clownspak.pdf>.
- De objecten, poppen en figuren worden getoond in en op speciaal vormgegeven, blankhouten expo-units.
- Drie braillestoelen.
Zie: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/picturesblindproject.pdf>.
- Een poppenkastdesignvoeltas van vilt met diverse etuis.
- Tweetalige en eenzijdig bedrukte tekstdocumenten (oblong/'landscape', afdrukstand liggend) A3/A4 en 'portrait'/staand) in het Nederlands en in het Engels in een grootletterformaat (Verdana: 28, 22 en 20 punts) in zwartdruk en in braille, waaronder combischrift, reliëftekeningen/afbeeldingen en een drietalig (Nederlands, Engels en Fries) poppentheater-lees-voel-kijk-ruik-en-luisterboek onthullen het unieke uiterlijk en het rijke en bonte palet van de diverse poppentheaterfiguren, de verschijningsvormen en de ontstaansgeschiedenis van het volkspoppenspel. Bewust is er voor het lettertype Verdana en de genoemde corpgrootte gekozen omdat deze leesvorm zeer geschikt is voor hen die niet (meer) op de gebruikelijke manier kunnen lezen. Zie o.a.:
<http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/visueelbeperktenNL.pdf>.

Afbeelding: tactiel clownskostuum – in diverse witte stofstructuren – met bult en bolle buik. De puntige kraag bevat diverse geuren. Aan de rechterarm zit een marotte – narrenstaf/zotskolf – met belletjes. Bovenop de torso zit een fluitje. Door dit in te drukken hoor je de piepstem – swazze/pivetta/mondfluitje van de Italiaanse Pulcinella en/of de Engelse Mr Punch. Theaterpak/-torso gemaakt door Birgit Tomesen.

- Een servies van steengoed en porselein met de kop van Jan Klaassen en zijn naam in braille.
- Filmpjes, afbeeldingen en (ingesproken) teksten (Nederlands/Engels) belichten vanuit diverse invalshoeken het volkspoppentheater. Hiervoor wordt onder meer gebruikgemaakt van grote en kleine en zeer gebruiksvriendelijke multi-media- en audiodisplays met duidelijk te onderscheiden, goed voelbare knoppen met een contrasterende kleur en vorm.
Belangrijkste functietoetsen: start-, keuze-, volume-, pauze-, applaus- en stopknop. De displays zijn makkelijk mee te nemen en hebben – naast vaak een koptelefoonaansluiting – een ingebouwde luidspreker en zijn speciaal ontworpen voor mensen met een visuele beperking. De eenvoudige navigatiestructuur maakt het mogelijk per onderwerp een keuze te maken.
Zie: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/Eenkijkjeindepoppenkast.FilmsMovies.pdf>.
- Via een aanwezige Apple iPad Pro 12.9 inch, is het eveneens mogelijk de op onze website gepubliceerde beelden, teksten, spel- en geluidsfragmenten en filmpjes te bekijken en te beluisteren door een klik op een icoontje en/of d.m.v. de screen reader.

Thema's

Onderwerpen websitepagina's, geïllustreerde tekstdocumenten in zwart-schrift en ingesproken teksten

Illustraties: Elsje Zwart*.

- I Onderwerpen.
Afbeelding: visueel gehandicapte Chinese kijkkastman met rarekiek en toeschouwer.
- II Tableau de la troupe – Extra informatie.
Afbeelding: de Hongaarse Vitéz László met koekenpan, zakjes meel en twee duivels.
- III Expositie – Voorwerpen.
Afbeelding: een glimlachende en donkere bril dragende Guignol met zijn haar in een vlecht. Over zijn vest draagt hij een pandjesjas met knopen. Onder zijn kin zit een strikje. Op zijn hoofd heeft hij een bonnet. In plaats van zijn slaghout hanteert hij nu een blindenstok. Handpop, Lyon.
- IV Beeldmerk – Verzameling.
Afbeelding: oud-Hollandse Jan Klaassen met een knuppel en Katrijn met een mattenklopper.
- V Handpoppenspel – De techniek.
Afbeelding: met Jan Klaassen en Katrijn spelend jongetje. Hij gebruikt een stoel als poppenkast. Zijn hond heeft de krokodil in zijn bek. In een doos liggen handpoppen.
- VI Oud-Hollandse poppenkast – Jan Klaassen en Katrijn.
Afbeelding: poppenkast met Jan Klaassen en zijn vrouw Katrijn.
- VII Welkom – Jan met donkere bril en een mollige baby.
Afbeelding: vijf handpoppen, een stokpop, en een vlag.
- VIII Pulcinella – Kip, ei, baby, bezem en de Vesuvius.
Afbeelding: Pulcinella met bezem, baby uit ei, een kip, een monster met klapbek en de rokende vulkaan de Vesuvius op de achtergrond.

Afbeeldingen: tweetalige luisterdisplays 'Poppenspeltechnieken en -figuren' met teksten, geluiden, spelscènes en muziek. Het bovenste mini-audiokistje heeft acht meerkleurige keuzeknoppen. Deze hebben het uiterlijk van de Napolitaan Pulcinella. De onderste audio versie/expositieunit bevat acht verschillende poppenkoppen op een stok. Deze refereren naar het onderwerp. Bijvoorbeeld: jongen- of meisjeskop – start en introductie t.b.v. de Nederlandse (mannenstem) of de Engelse (vrouwenstem) versie; Pulcinellakop – commedia dell'arte en Pulcinella; kop van Guignol – handpoppenspel uit Lyon met Guignol en zijn vriend Gnafron; kop van een wayang-golekfiguur – wayang uit Indonesië; kop van Jan Klaassen – oud-Hollandse poppenkast. Door de keuzeknoppen kort op en neer te bewegen start het onderwerp. De duidelijk verschillende van uiterlijk en aanvoelende koppen zijn gemaakt van plastic, hout, rubber, kunststof en papier-maché,

- IX Trek maar aan het touwtje – Commedia dell’arte.
Afbeelding: Trekpoppen/pantins – heer en mevrouw Polichinelle.
Bewerkte illustratie: Nouvelle Imagerie d’Epinal (ca. 1900, Frankrijk).
- X Wayang kulit – Heldendichten met Semar en Petruk.
Afbeelding: in kleermakerszit spelende dalang met de dikke clown Semar.
- XI Turkse schimmen – Karagöz en Hacivat.
Afbeelding: lange arm bezittende Karagöz met zijn makker Hacivat.
- XII Stangpoppentheater – Repertoire met paladijnen.
Afbeelding: een guappo (Napolitaanse schurk) en de ridder Orlando Furioso (Razende Roeland) met schild, helm en harnas.

*De door Elsje Zwart gemaakte – bewerkte – illustraties komen uit de serie ‘Poppentheateralfabetkleurletters’ (2012) en ‘Poppenspe(e)ltechnieken en -figuren’ (2010), een educatieve reeks teksten, prenten en filmpjes over het internationale volks)poppentheater.

Zie: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/Blindenproject.pdf>.

Uitvoering: zwartdruk, audio, braille, zwelpapier en tactile view

Aanbod van tweetalige en kleurrijke tekstdocumenten met (reliëf)tekeningen/illustraties, eenzijdig bedrukt en in combischrift.

A. Brochure, Poppentheatervoel-, kijk-, luister- en tekstboek en documenten met teksten en afbeeldingen op zwelpapier (geschikt voor tactiel-/reliëftekeningen en braille) en papier, zoals Biotop 160/200 grams. Deze papiersoort biedt een mooie balans tussen weerstand en glijdend effect voor braille en geeft een goed drukresultaat voor foto’s/afbeeldingen en volvlakken. De bladen zijn ingebonden met ringen (Wire-O), zodat ze volledig vlak gelegd kunnen worden: handig om te lezen voor visueel beperkten!

B. Materiaal: tactile view-documenten, formaat A4/A3 oblong in kunststof. Een tactile view-document is een voelbare (reliëf)weergave van een afbeelding en/of braille, geperst/gedrukt in transparante kunststof. Door de combinatie van de doorschijnende reliëfweergave met braille en een daaronder liggend document met een gedrukte afbeelding met tekst in zwartschrift/grootletter, kunnen zienden en blinden samen hetzelfde document lezen en ‘bekijken’. Deze methode is ideaal voor het project, aangezien de ziende lezer de tekst kan lezen en de illustraties kan bekijken/beschrijven, terwijl de brailletekst en de afbeelding kan worden ‘gelezen’ door de blinde en/of slechtziende. Elke afbeelding als reliëftekening is voorzien van enige trefwoorden; deze verduidelijken de illustratie.

C. Rijkgeïllustreerde brochures (formaat A4) – met meerkleurige afbeeldingen, reliëftekeningen en teksten (combischrift) zijn in drukvorm beschikbaar. Deze uitgaven zijn zowel in het Nederlands als in het Engels, en beschikbaar als tekstbestand in zwartschrift en in braille en als voel-, kijk- en tekstboek. Ook de bladen hiervan zijn ingebonden door middel van een ringsysteem. De basisillustraties zijn gemaakt door Elsje Zwart (Haarlem). De brailleteksten en een gedeelte van het drukwerk zijn gerealiseerd door Dedicon*, CBB* en Transkript*.

*Dedicon: expertisecentrum t.b.v. het verzorgen van aangepaste lectuur voor mensen met een leesbeperking, waaronder blinden en slechtzienden (Grave).

*Transkript: stelt zich onder meer tot doel, lectuur en informatie toegankelijk te maken voor mensen met een leesbeperking (Zellik/Brussel).

*CBB: Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtzienden (Ermelo).

Afbeelding: impressie reizende expositie 'In de kast gekeken'. Brillestoel met armlenningen met de kop van Pulcinella. Links: handpop in de gedaante van museumdirecteur en conservator Otto van der Mieden. Daarboven wayang-kulitfiguren: Kancil en Petruk (Java, Indonesië). Rechts: wayang-kulitfiguren: Petruk en Jan Klaassen. Daaronder: de handpop Guignol (Lyon, Frankrijk). Op de achtergrond: poppenkast met kijkgat (klamp). Geheel links: torso van een clownsfiguur. Stoeltekst in braille: Aanraken moet. Touching a must. Kom uit je hoofd, kruip in je handen. Step out of your head and use your hands.

De teksten zijn ingesproken door Otto van der Mieden – de directeur van het Poppenspe(e)lmuseum (Nederlands), en Lia Fletcher (native speaker Engels) van Fletcher Text and Translation Services.

D. Poppentheatervoel-, kijk-, audio- en tekstboek: de veelal in dikke en zwarte lijnen uitgevoerde tactiele tekeningen, en de teksten zijn een bewerking/adaptatie van eerder verschenen teksten en kleurrijke afbeeldingen uit de serie *Poppenspe(e)ltechnieken/Prints and texts on folk puppet theatre. Een educatieve reeks over het (volks)poppentheater/Puppetry techniques and characters, a Dutch-language educational series that highlights folk and mainstream puppet theatre*. Een uitgave van het Poppenspe(e)lmuseum.

Zie: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/Techniek.html>.

Met het verhalende voel-, kijk-, audio- en tekstboek tonen wij traditionele poppentheaterverscènes, -verschijningsvormen en -figuren door middel van wisselende tekst- en beeldvormen (waaronder voelbare afbeeldingen) voor visueel beperkten en hun ziende begeleiders. De doelgroep wordt geconfronteerd met een uitgebreide en uitdagende variëteit aan afbeeldingen en woorden, waaronder poëzie en typische poppentheateruitdrukkingen.

Al de uitgaven worden in twee versies beschikbaar gesteld. Naast een uitgave als tekstbestand (zwaartschrift/grootletter) in het Nederlands en in het Engels en voorzien van afbeeldingen van poppenkastfiguren in een abstracte en theatrale enscenering, zijn ook uitgaven gerealiseerd in braille in combinatie met zwartschrift (combischrift). Toegevoegd zijn een tiental tactiele plaatjes op zwel-papier. Al de afbeeldingen/illustraties en teksten zijn eveneens via de speciale websitepagina's te bekijken en te lezen. De oorspronkelijke bronillustraties – waar de tactiele afbeeldingen en de zwart-wittekeningen van afgeleid zijn – worden in de expositie in groot formaat (A3) getoond. Zij verduidelijken als het ware de historische 'setting' van de te tonen driedimensionale poppen en objecten.

Zie o.a.: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/Pamflet163II.pdf>.

Toetsing

Vooronderzoek

Voor het testen van de (braille)teksten, de illustraties, artefacten, stemmen, geluidsfragmenten, films en de algehele presentatie zijn in de oriënteringsperiode diverse mensen met een visuele beperking uitgenodigd, bijvoorbeeld Club Orange – jongeren met een visuele beperking die zich inzetten om informatie toegankelijk te maken voor iedereen. Ook is hulp ingeroepen van medewerkers en cliënten (jongeren en ouderen) van Bartiméus*, Dedicon, CBB, Transkript, Stichting Drempeelvrij, Stichting KUBES, Stichting Accessibility, Bibliotheekservice Passend Lezen (Den Haag) en anderen.

*Bartiméus: kenniscentrum t.b.v. visueel gehandicapten – missie: 'de samenleving toegankelijker maken voor slechtziende en blinde mensen en op een creatieve manier de maatschappij bewust maken van de consequenties van een visuele beperking op het dagelijkse leven' (Zeist).

Project in fasen: oriëntering, voorbereiding, pilot en definitieve presentatie

Na de oriënteringsperiode en het gedegen vooronderzoek – resulterend in een proefversie – is het project meerdere malen getoetst aan de doelgroep, bijvoorbeeld bij blinden en slechtzienden thuis en op scholen, instituten, clubs en verenigingen voor visueel beperkten. De presentatieset is eerst getoond als een geprint document op gewoon papier en in een tactiele vorm (reliëfafbeeldingen + braille en zwartschrift) op zwelpapier. Teksten, geluidsbestanden, films en afbeeldingen waren/zijn in concept te 'bekijken' en te beluisteren via twee speciale pagina's op onze museumsite. Zodoende kon er in deze pilot nagegaan worden waar precies behoefte aan is. Na uitvoerige beoordeling door visueel beperkte scholieren, jongvolwassenen, volwassenen, ouderen en hun begeleiding zijn wij tot een definitieve presentatie gekomen.

Realisatie, intermediaire organisaties, contacten en aanbieding

Met de pop-upexpositie, productie van tekeningen, teksten, website en het reizend project zijn wij begin 2017 gestart, vanaf februari 2018 is de presentatie in het Poppenspe(e)lmuseum te zien. In de periode januari – augustus realiseerden wij het tactiele audioboek en spel 'De kus van Katrijn', 'Katrijn's kiss' en 'De tút fan Katryntsje' (Fries).

Voor extra adviezen, contacten en medewerking zijn wij in overleg getreden met diverse blinden en slechtzienden, en met AnySurfer – Blindenzorg Licht en Liefde (Brussel), Transkript (Hasselt/Zellik – België), Bartiméus (Zeist), Bibliotheekservice Passend Lezen – Den Haag (BPL), Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtzienden – Ermelo (CBB), Dedicon (Grave), Gelderse en Groningse Blinden Stichting, Koninklijke Visio, Landelijke Stichting voor Blinden en Slechtzienden (LSBS), Oogvereniging, Stichting Accessibility, instellingen/scholen voor visueel gehandicapten in Rotterdam en Zeist en met In het Donker Gezien (Velsen-Noord) en het Van Abbemuseum (Eindhoven); allen werkzaam ten behoeve van mensen met een visuele beperking.

Museumbezoek, feedback en audiobrieven

Feedback krijgen wij door middel van een speciaal hiervoor vormgegeven vragenformulier dat wij beschikbaar stellen aan de deelnemers/bezoekers en hun begeleiders. De resultaten zijn meer dan bemoedigend. Enkele blinde bezoekers zijn op herhaalbezoek gekomen. Zij wisten ons mede te vinden dankzij de audiobrieven van onder andere BPL en Dedicon, zie

http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/mp3/Zienswijs_3_2017_O_vd_Mieden_over_toegankelijk_poppenspel.mp3,

<http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/mp3/MoetJeHoren.mp3> en

http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/mp3/Tussen_de_regels.mp3,

een uitzending van TV-Gelderland met Harm Edens, zie

<http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/gld.html>,

Radio 509 (radiostation waarvan de programma's worden gemaakt door jongeren en ouderen met een visuele beperking): interview van Bas Barendregt met museumdirecteur en conservator Otto van der Mieden in 'Vijfkwartier in één uur' en een artikel over het project in het blad Magazine van het Prins Bernhard Cultuurfonds. Zie ook:

<http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/publieksonderzoek.pdf>,

<http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/MagazinePBCF.pdf> en

<http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/mp3/5kwartier.mp3>.

Afbeeldingen: twee tactiele pagina's van vilt uit het audioboek 'De kus van Katrijn'. Een poppentheater-kijk-voel-ruik-lees-en-luisterboek in diverse stofstructuren en materialen. Bovenste plaatje: theateropening met een gordijntje en de Franse Guignol met een bonnet op zijn hoofd en zijn haar in een lange, gevlochten vlecht. Aan zijn schoenen zitten veters. Onder zijn kin een vlinderstrikje. Aan zijn vest zitten knopen. Onderste plaatje: Katrijn met een wollen haarknot. Zij draagt een luifelmutsjie met lavendelgeuren. Haar mond is gemaakt van een rits. De tekstballon heeft een kader van gevlochten wol. De brailletekst is afgedrukt op transparant folie. Daaronder in zwartschrift de synchroonlopende tekst (combischrift) afgedrukt op biotop-papier.

Online aanbod: website www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl

Zoals hiervoor al vermeld zijn al de (gesproken)teksten, muziek, filmpjes en de afbeeldingen via twee extra websitepagina's op de museumsite te raadplegen. Via een klik op een icoontje of een tekstregel zijn de speciaal hiervoor ingesproken en opgenomen tweetalige teksten en de muziek- en geluidsfragmenten te beluisteren. Uiteraard is rekening gehouden met visueel gehandicapten voor wat betreft de toegankelijkheid van de websitepagina's. Aandachtspunten: lettergrootte, kleurcontrast en overzichtelijkheid.

Publiciteitskanalen, sociale media en pers

Het project is aangekondigd via (audio)bladen voor blinden en slechtzienden, zoals Anders Bekeken, Iris, Moet je horen en OOGlid Magazine. Deze worden uitgegeven in braille, spraak en grootletterschrift. Ook is er bekendheid gegeven via de reeds genoemde organisaties/instellingen en de UNIMA (UNion Internationale de la MARionnette – wereldorganisatie op het gebied van het poppentheater) en de UNIMA Heritage Commission waarvan Otto van der Mieden de Nederlandse vertegenwoordiger is namens de NVP-UNIMA.

Ook de landelijke en regionale pers en media en gemeentes rond Vorchten zijn over het project geïnformeerd. Alsmede via Facebook, Instagram, LinkedIn, Twitter en YouTube, en maken wij gebruik van mond-tot-mond-reclame. Er zijn contacten gelegd met het basis-, beroeps-, voortgezet en hoger onderwijs in de regio en daarbuiten. Publiciteit en promotie via de Nederlandse Vereniging voor het Poppenspel (NVP), via de Stichting Contact Theater Collecties (SCTC)*, de Nederlandse Museum Vereniging (NMV), Gelders Erfgoed, Stichting KUBES, de Oogvereniging, toeristische informatiecentra en -punten en andere organisaties.

*Het Poppenspe(e)lmuseum is participant van de SCTC, een samenwerkingsverband met de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten/Theaterschool/Bibliotheek – ArtEZ hogeschool voor de kunsten/Mediatheek Zwolle en Arnhem – Codarts, Hogeschool voor de kunsten/ Mediatheek, Rotterdam – Fontys Hogeschool voor de kunsten/Mediatheek, Tilburg – Hogeschool voor de Kunsten Utrecht/Faculteit Theater – Hogeschool Zuyd/Bibliotheek, Maastricht – Nederlandse Vereniging voor Amateurtheater/Bibliotheek, Den Haag – Universiteit van Amsterdam/Bibliotheek en Bijzondere Collecties.

Bibliotheekservice Passend Lezen (een onderdeel van de Koninklijke Bibliotheek) is participant van het project en stelt de tweetalige poppentheaterpublicaties (in zwartschrift/grootletter, braille en audio) beschikbaar aan hun leden en de landelijke bibliotheken. Presentaties van het Nederlandstalige boek en het spel vinden plaats in het Poppenspe(e)lmuseum (Vorchten), school van Koninklijke Visio (Rotterdam), Bartiméus (Zeist), regionale bijeenkomsten van de Oogvereniging (Utrecht, Zwolle, Leeuwarden), verzorgingstehuizen en diverse instellingen voor mensen met een beperking (Den Haag, Heerde en elders) en op andere locaties.

Voelbare audioboeken

'De kus van Katrijn', 'Katrijn's kiss': tactiele luister- en leesboeken in het Nederlands, Fries en het Engels

Onder de titel 'Ik ben net blyn, mar myn eagen binne blyn'/'Ik ben niet blind, maar mijn ogen zijn blind', wordt het project in het Fries aangeboden. Naast de tentoonstelling tonen wij 'In poppeteater-sjoch-fiel-rûk-lês-en-harkboek en -spul' met de titel 'De tût fan Katryntsje', een speciaal voor de Friese doelgroep gemaakt poppentheater-speel-kijk-voel-ruik-lees-en-luisterboek dat in het Nederlands als 'De kus van Katrijn' en in het Engels als 'Katrijn's kiss' is gerealiseerd: boeken die de creativiteit en fijne motriek van jonge en oude visueel beperkten ontwikkelen.

Afbeeldingen: de oud-Hollandse Jan Klaassen met een knuppel en Katrijn met een mattenklopper, voelbare tafeltheaterfiguren in diverse materialen en stofstructuren. Het luifelmutsje van Katrijn ruikt naar lavendel. Jan en zijn vrouw zijn de hoofdpersonen in het drietalige poppenspelletje 'De kus van Katrijn' / 'De tút fan Katryntsje' / 'Katrijn's kiss' en de gelijknamige tactiele audiopresentatie van het 'Poppentheater-kijk-voel-ruik-lees-en-luisterboek. Realisatie figuren: Birgit Tomesen en Otto van der Mieden.

Uitneembare pagina's van vilt

De twaalf uitneembare pagina's van de tactiele audioboeken zijn gemaakt van vilt en diverse andere stoffen. Het paginaformaat doet denken aan kerkelijke knielkussens. De figuren in het spelletje zijn van karton, vilt/stof en andere, duidelijk voelbare materialen. Dankzij de diverse stof- en voelstructuren en de gebruikte technieken, materialen en geuren is/zijn het/de boek(en) en het spel zo voor iedereen waarneembaar.

Een tastbaar poppenspelletje

Ook geldt dit voor het gelijknamige poppenspelletje dat wij met zes grote en platte figuren van stof op karton kunnen tonen, laten voelen en ruiken en een filmpje hierover. Zodoende komen de figuren uit het verhaal nog beter tot hun recht voor de doelgroep.

Zie: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/Doepak275.pdf> en <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/KusKatrijnI.pdf>.

Damesstrijkkwintet

Samen met De Muziekfabriek – dameskwintet, bestaande uit leden van het Fries Kamerorkest: viool, altviool en cello – wordt het tactiele audioboek en het spel 'De tút fan Katryntsje' gepresenteerd in Tresoar (Leeuwarden), Epemastate (Ysbrechtum) en de Schierstins (Veenwouden) in het najaar van 2018 en in het voorjaar van 2019. Muziek: fragmenten uit 'La musica notturna delle strade di Madrid' / 'De dans van de blinde bedelaars'. Componist: Luigi Boccherini, 1780). In de Schierstins is de expositie in januari 2019 enkele weken te zien.

De tút fan Katryntsje: medewerkers

De tekst van 'De kus van Katrijn' is als 'De tút fan Katryntsje', vertaald en ingesproken door Janneke Spoelstra (Fryske Akademie), de Friese dichter Cornelis van der Wal en Haye Bijlstra (Tresoar, Leeuwarden). De speluitvoering wordt verzorgd door Otto van der Mieden met een gesproken tekst door Haye Bijlstra.

Zie: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/Det%C3%BAAtfan.pdf>.

Afbeelding: tas van vilt t.b.v. tactiel audioboek en spelfiguren 'De kus van Katrijn'.

Tot slot

Verantwoording en met dank aan

Mede dankzij genereuze landelijke, provinciale, regionale en plaatselijke fondsen en organisaties, en bijdragen van vrienden van het Poppenspe(e)lmuseum konden wij de afgelopen twee jaren het reizende en twee-/drietallige poppentheatererfgoedproject realiseren. Wij hopen de komende twee/drie jaren het project te Vorchten en elders – nationaal en internationaal – te kunnen en mogen presenteren.

Veel dank zijn wij verschuldigd aan medewerkers van Transkript te Zellik en Hasselt voor het geven van informatie, het realiseren van enkele publicaties in braille en de totstandbrenging van audio met muziek, spelfragmenten en tekst – o.a. beschikbaar op cd en te beluisteren via de museumsite.

Heel veel dank aan medewerkers van de CBB te Ermelo voor het maken van o.a. de museum- en boekteksten in combischrift, de transparante tactiele afbeeldingen met braille en de realisatie van enkele audiobestanden.

Veel dank ook aan Anneke Blok – Koninklijke Visio, leden Oogvereniging regio Utrecht, medewerkers Bartiméus en 'In het donker gezien' (Velzen-Noord), leden Club Orange/Dedicon (blinde en slechtziende jongeren), Tonny van Breukelen, Christiane Berkvens-Stevelinck en Marianne Poppenk – adviezen, Elsje Zwart – beschikbaarstelling geabstraheerde bronillustraties, Birgit Tomesen – maken van tactiel voelboek, clownstorso, stikwerk en theaterkostuum, Herald en Thomas de Graaf – realisatie audiodisplays en website-pagina's, Sophie Dirven – idee voeltas, Nina Veluwenkamp – keramisch koffie- en theeservice, Rien Bekkers – clownstorso, Ledjar Soebroto – wayang-kultfiguren, Doelbeek interieurbouw – braillestoelen en displays, Patrizia Esposito – Pulcinellamasker, Gianluca di Matteo en L'Ateyer de Guignol – Pulcinellahandpop, Esmé Hofman – mattenklopper, Greet de Jong, Joke Egstorf en Gerda Huisman – gehaakte monden, De kostuumfabriek – theaterkostuum, 3DWP en Baukje Scheppink – 3D-prints, De Muziekfabriek (strijkkwintet, samengesteld uit leden van het Fries Kamerorkest) – muzikale ondersteuning poppenspelletje, Lia Fletcher – vertalingen naar het Engels, Haye Bijlstra, Janneke Spoelstra en Cornelis van der Wal – vertalingen naar het Fries, Café Noir en Robbe van der Mieden – film en audioproducties, AMI-computers – audio- en softwareprogrammering, vakfoto Van der Beek en Harriët van den Berg-Stad – foto's, Maria Simons – speltips en camerawerk, BPL – beschikbaarstelling poppentheaterliteratuur en -audio voor leden, Schierstins en Tresoar – beschikbaarstelling locatie. Zie ook: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/picturesblindproject.pdf>.

OvdM – Vorchten. POPMUS – 16 -09-2018.

Afbeelding: een glimlachende en donkere bril dragende Guignol met een tast- en herkenningsstok. Handpop, Lyon. Illustratie: Elsje Zwart.

Websites en literatuur

Geraadpleegde sites en fictie en non-fictie, een keuze

'Een witte stok met gps. Spiritualiteit van de beperking'. Auteur: Christiane Berkvens-Stevelinck, remonstrants predikante en emeritus hoogleraar Europese cultuur van de universiteit Nijmegen.

'Als je het licht niet kunt zien'./'All the Light We Cannot See'. Auteur: Anthony Doerr. Uitgever: The house of books (2015)/ Scribner (2014).

'De stad der blinden'./'Blindness'. Auteur: José Saramago. Uitgever: J.M. Meulenhoff (2011)/Caminho (1997).

'Mijn levensgeschiedenis'./'The Story of My Life'. Auteur: Helen Keller e.a. Uitgever: Wereldbibliotheek (2006)/Penguin Publishing Group (2010).

'Wat jij niet ziet'./'Not If I See You first'. Auteur: Eric Lindstrom. Uitgever: Gottmer (2016)/Poppy (2015).

'Blind & beeld'. Auteur: Christophe Vroom. Uitgever: KOMMA/d'jonge Hond (2016). Zie ook: <http://www.blindenbeeld.nl/>.

'Echo's echo's. De kunst van de allusie'. Een pragmatische intertekstualiteits-theorie, waarin de auteur laat zien dat de theorie over intertekstualiteit ook in de beeldende kunst toepasbaar is; hij hanteert onder andere de termen 'beeldallusie' en 'beeldcitaat'. Auteur: Paul Claes. Uitgeverij: Vantilt (1988).

'Een brug tussen tactiele boeken en geïllustreerde jeugdliteratuur', masterscriptie van Colette Pelt (2014). <http://prentenboekenplus.nl/wp-content/uploads/2015/06/Onderzoek-C.-Pelt-Een-brug-tussen-tactiele-boeken-en-jeugdliteratuur.pdf>.

'Op weg naar braille. Een kennismaking met braille'. Uitgever: NLBB Vereniging van Leesgehandicapten (2014).

'Brief in geheimschrift – het brailleschrift'. Auteur: Rian Visser. Uitgever: Delubas (2009).

'Bloemen langs de weg'. Auteur: Tonny van Breukelen (2015). <https://www.bloemenlangsdeweg.nl/index.php/downloads>.

'Braille! Een pleidooi voor onbeperkt lezen'. Auteur: Tonny van Breukelen. Uitgever: Biblion (2009). <https://www.bloemenlangsdeweg.nl/index.php/downloads>.

'Rupsje nooitgenoeg'. Auteur: Eric Carle. Uitgever: Lemniscaat/Dreaming fingers (2015) – braille en tactiele prentenboeken voor bijzondere kinderen. www.deamingfingers.com.

'Ik voel een voet'. Auteur: Maranke Rinck. Illustraties: Martijn van der Linden. Uitgever: Lemniscaat/Dreaming fingers (2008) – braille en tactiele prentenboeken voor bijzondere kinderen. www.deamingfingers.com.

Communicating tactile story ideas to young visually impaired children. <http://www.tactilebooks.org/making/telling-touch.pdf>.

Tast- en voelboekjes voor kinderen: prentenboeken met voelbare plaatjes. Tekst in grote letters en in braille. Ouders/verzorgers met een visuele beperking kunnen hun kind(eren) voorlezen. Blinde kinderen leren op deze wijze om plezierig met taal en tast bezig te zijn. Samenwerkingsverband tussen Visio en Uitgeverij Lemniscaat.

<http://www.visio.org/revalidatie-en-advies/hulpmiddelen/leeshulpmiddelen-of-aangepast-lezen/voelboek/>.

Duitse vereniging voor blinden 'Anderes Sehen e.V.'.

<https://www.anderes-sehen.de/weitere-info/adressen-fur-kaufen-leihen-informieren-helfen/>.

ZiensWijs; maandblad voor oudere mensen met een visuele beperking.

<http://www.bibliotheek.nl/catalogus/titel.156857634.html>.

Zie ook: <http://www.dedicon.nl/nieuws-en-reportages>.

'De Stem van Grave': informeert over nieuws en ontwikkelingen in de wereld van slechtziende en blinde mensen. Iedereen die de Katholieke Stichting voor Blinden en Slechtzienden (KSBS) jaarlijks met een vrijwillige bijdrage ondersteunt ontvangt het blad viermaal per jaar gratis in de bus.

http://www.ksbs.nl/de_stem_van_grave/de_stem_van_grave.html.

'De blinde fotograaf'. Auteur: Hannes Wallrafen. Uitgever: atlas contact (2018).

Non-profitorganisaties moeten meer samenwerken.

https://www.rendement.nl/nieuws/id18266-non-profitorganisaties-moeten-meer-samenwerken.html?amp;utm_source=main_content&utm_campaign=Bestuur+prospect+week+28.

Tips voor toegankelijk maken van websites voor blinden en slechtzienden.

<https://www.frankwatching.com/archive/2011/03/23/maak-je-website-toegankelijk-voor-blinden-en-slechtzienden-10-usability-tips/>.

<http://pc-en-internet.infonu.nl/tips-en-tricks/172410-toegankelijke-website-maken-voor-blinden-en-slechtzienden.html>.

Expertisecentrum voor revalidatie en training van mensen met een visuele beperking (blinden en slechtzienden). <http://www.visio.org/nl-nl/home>.

Internationaal overzicht van toegankelijke musea, in het bijzonder voor mensen die minder goed zien. <http://www.museum4all.eu/>.

Oogvereniging. <https://www.oogvereniging.nl/2016/05/eu-bereikt-akkoord-toegankelijke-websites-en-mobiele-apps/>.

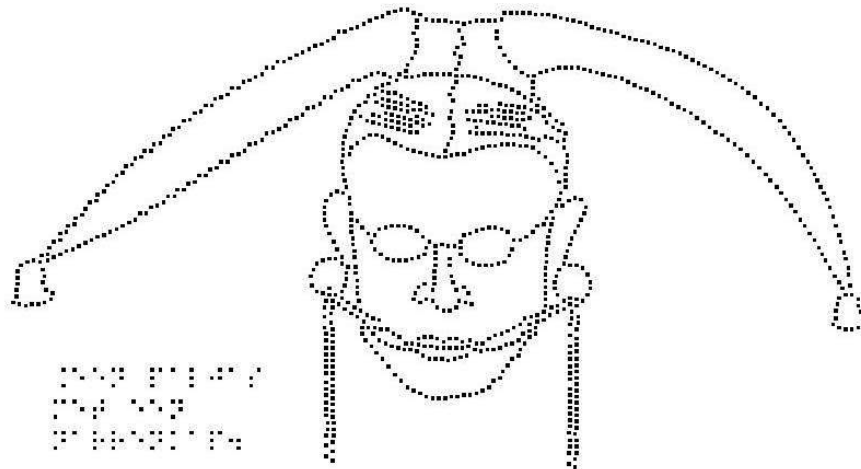
Transkript (Zellik/Brussel) stelt zich onder meer tot doel, lectuur en informatie toegankelijk te maken voor mensen met een leesbeperking.

<http://www.transkript.be/nl/over-transkript/doel>.

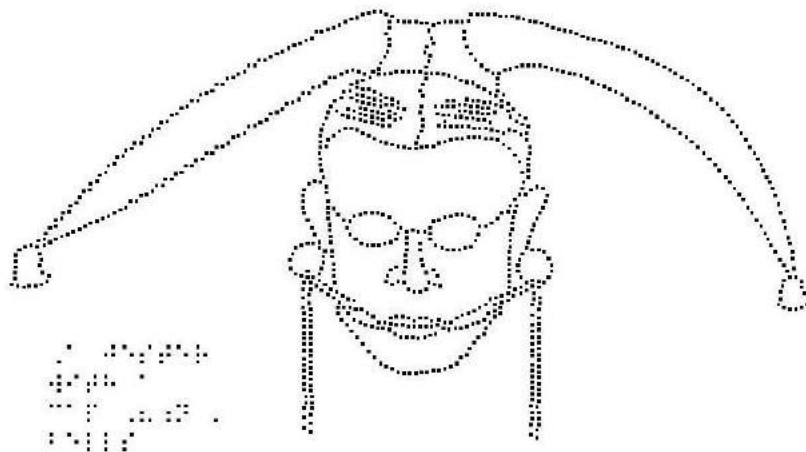
Bijzonder informatief kennisportaal voor mensen met een visuele beperking. Site gemaakt door blinde Kim Bols. <https://www.kimbols.be/>.

In het Donker Gezien, een permanente blindenervaringsexpositie te Velsen-Noord. <http://www.inhetdonkergezien.nl/>.

Een paljas
met een
narrenkap

A jester
with a
cap'n'
bells

Afbeeldingen: tactile viewtekening en braille (Nederlands/Engels). Grafische interpretatie (detail) van de foto uit de serie 'Blacks' van fotograaf en beeldend kunstenaar Erwin Olaf. Illustratie: Elsje Zwart. Zie ook: [http://www.poppenspe\(l\)museumbibliotheek.nl/pdf/Pamflet160e.pdf](http://www.poppenspe(l)museumbibliotheek.nl/pdf/Pamflet160e.pdf) en afbeelding bijlage X, pag. 39.

MuZieum, Nijmegen. Wil het publiek o.a. kennis over en begrip voor mensen met een visuele beperking vergroten. <http://muzieum.nl/over-het-muzieum/het-muzieum/missie-en-visie>.

Van Abbemuseum, Eindhoven. Special Guests rondleiding voor blinde en slechtziende bezoekers.

<https://vanabbemuseum.nl/educatie/special-guests/blinden-en-slechtzienden/>.

Gerealiseerde publicaties

Uitgaven in braille, zwart- en combischrift: een keuze

Het gezicht van Jan Klaassen. Hij lacht zich een bult.

Auteurs: Hetty Paërl en Otto van der Mieden (gesproken tekst).

<http://poppenspelmuseumbibliotheek.nl/Pdf/Hetgezichtaudio.pdf>.

Zie: <https://www.youtube.com/watch?v=M1UcKU21-68>.

Beschikbaar als audiobestand in mp3, cd en daisy-cd. Zie ook:

<http://poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/HetgezichtHPOvdM.pdf>.

Tekst en kleurrijke afbeeldingen, beschikbaar in jumboletter en braille.

Een kijkje in de poppenkast. A look behind the scenes of puppet theatre.

<http://poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/picturesblindproject.pdf>.

Afbeeldingen expositie.

<http://poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/visueelbeperktenNL.pdf>.

<http://poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/visuallyimpaired.pdf>.

Algemene informatie (NL en Eng.) over het project met afbeeldingen.

Poppenspeltechnieken en -figuren.

<http://poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/tactilepictures.pdf>.

Diverse illustraties. Ook beschikbaar als tactiele afbeeldingen.

Teksten in zwartschrift en braille. Illustraties in zwart-wit: Elsje Zwart.

A look behind the scenes of puppet theatre. The traditional Dutch Jan Klaassen and his wife Katrijn and their foreign counterparts.

<http://poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/Alookbehindpuppettheatre.pdf>.

Tekst ook beschikbaar in grootschrift en braille.

De Pop ontloopt. Auteur: Willem Brakman.

<http://poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/Depopontloopt.pdf>.

Tekst ook beschikbaar in grootschrift en braille.

Een mondgesnoerde paljas. Uit je ogen zul je kijken, alle horizonten zullen wijken en

nieuwe openingen scheppen ruimte. A silenced buffoon. Through your eyes you will look, all horizons will be parting, and new openings creating space.

<http://poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/Pamflet160e.pdf>.

Tweetalig document. Beschrijving van een geënceneerde foto van Erwin Olaf met een quote van Simon Vinkenoog. Foto ook beschikbaar als reliëftekening en de quote in combischrift (braille/zwartschrift). Grafische afbeelding: Elsje Zwart.

Traditionele poppentheaterverscènes. Traditional puppetry scenes.

<http://poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/Doepak268e.pdf>.

Zelf eens proberen? Kleurplaten. Tweetalige beschrijving van traditionele poppentheaterfiguren en -technieken. Illustraties in kleur en zwart-wit: Elsje Zwart.

Zoek- en kleurplaat. Oud-Hollands poppenkasttafereel.
Spot the differences and colouring picture: old-Dutch puppet theatre scene.
<http://poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/Doepak270a.pdf>.
Zelf eens proberen? Illustraties in zwart-wit: Elsje Zwart.
<http://poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/Doepak270d.pdf>.
Illustraties in zwart-wit: Elsje Zwart.

Tentoonstellingsteksten. Exhibition texts.
<http://poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/ExpoAudioBlind.pdf>.

De kus van Katrijn. Katrijn's kiss. Een kleurrijk poppentheater-
kijk-voel-geur-lees- en-luisterboek van vilt en een poppenspel.
<http://poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/KusKatrijn.pdf>,
<http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/Doepak273e.pdf>.
<http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/Pamflet162e.pdf>

Flyers. Folders ook beschikbaar in combischrift (braille/zwartschrift).
Illustraties in kleur: Elsje Zwart.

Een kijkje in de poppenkast. A look behind the scenes of puppet theatre.
<http://poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/FolderIblind.pdf>.

A look behind the scenes of puppet theatre.
<http://poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/FolderIIblind.pdf>.

Een kijkje in de poppenkast.
<http://poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/FolderIIIblind.pdf>.

Artikel Prins Bernhard Cultuurfonds Magazine.
<http://poppenspelmuseumbibliotheek.nl/Pdf/MagazinePBCF.pdf>.

Filmimpressies. Expositie.
<http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/blinden/video.mp4>,
<http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/gld.html>.

Afbeelding: twee visueel beperkte en brildragende hoofdfiguren uit de oud-Hollandse poppenkast. Links: Jan Klaassen met een herkenningsstok. Op zijn hoofd een puntige hoed. Rechts van hem zijn vrouw Katrijn met een mattenklopper. Zij draagt een luifelmutsje. Zowel Jan als Katrijn hebben een flinke vooruitstekende neus en kin. Illustratie: Elsje Zwart. Inspiratiebron: beeldmerk Poppenspe(e)lmuseum. Ontwerp: Ad Swier en Otto van der Mieden.

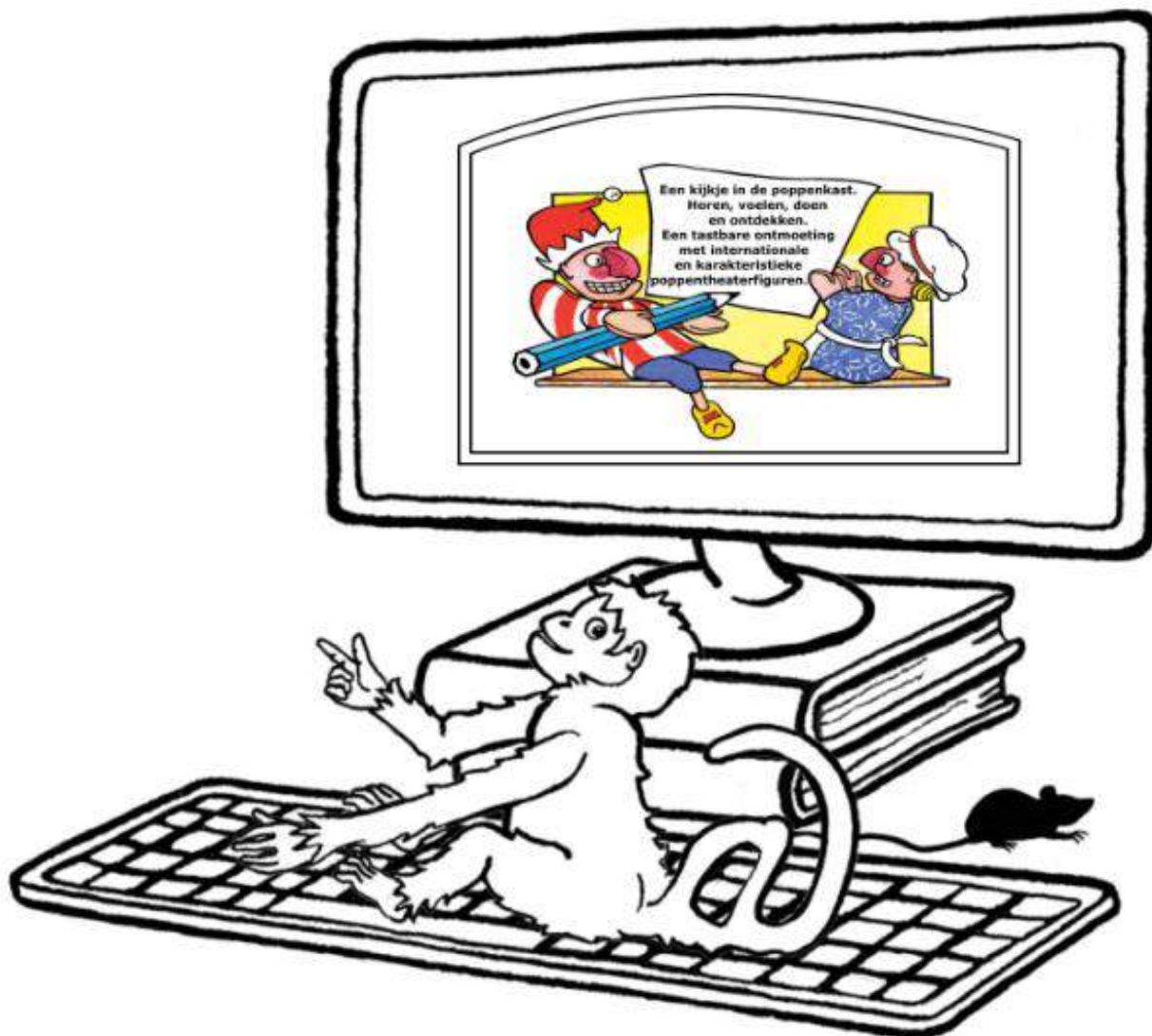
Taxi's moeten blindengeleidehonden meenemen

Illustratie: Hein de Kort – cartoonist. Oorspronkelijke publicatie: dagblad Het Parool, 2014.

Bijlagen

I t/m XIV

Artefacten, teksten, afbeeldingen, foto's, literatuur, website en met dank aan. Zie ook verantwoording 'Een kijkje in de poppenkast', bijlagen XV t/m XXXV: [http://www.poppenspe\(l\)museumbibliotheek.nl/pdf/EenkijkjeverslagII.pdf](http://www.poppenspe(l)museumbibliotheek.nl/pdf/EenkijkjeverslagII.pdf).

Afbeelding: computerscherm met titelpagina project 'Een kijkje in de poppenkast'. Het beeldscherm rust op een stapeltje boeken. Daarvoor bevindt zich een toetsenbord met daarop een aap. Zijn staart heeft de vorm van het @-teken (apenstaartje); daarachter een 'echte' – levende – muis (een denkbeeldige computermuis). De staart van dit beestje is ook het snoertje waarmee dit knaagdier verbonden is met de pc. Illustratie: Elsje Zwart.

Stichting Het Poppenspe(e)lmuseum (ANBI)

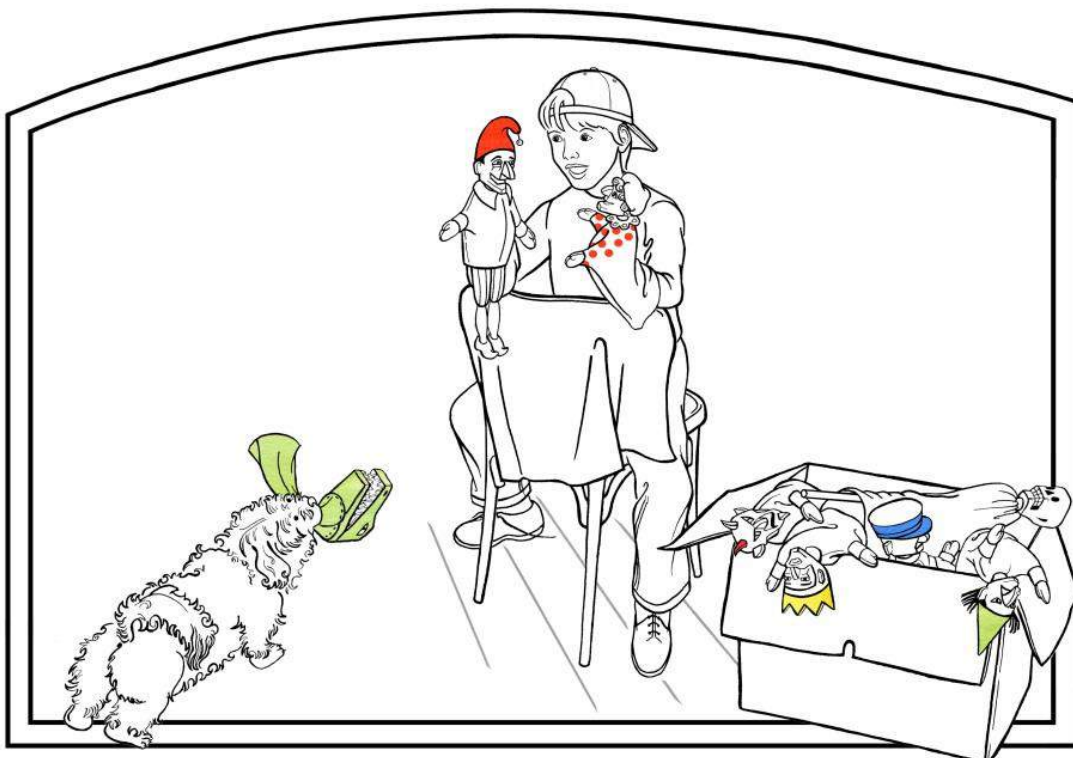
Poppenspe(e)lmuseum Musée de Marionnettes et de Guignol Puppentheatermuseum Puppetry Museum
Kerkweg 38 8193 KL Vorchten NL

Tel./Tél.: +31(0)578 - 56 02 39 Fax: +31(0)578 - 56 06 21 Info: +31(0)578 - 63 13 29
[www.poppenspe\(l\)museum.nl](http://www.poppenspe(l)museum.nl) www.poppenspel.info [www.poppenspe\(l\)museum.nl/onderwijs](http://www.poppenspe(l)museum.nl/onderwijs)
www.geheugenvannederland.nl/poppenspel2 [www.poppenspe\(l\)museumbibliotheek.nl](http://www.poppenspe(l)museumbibliotheek.nl)
[info@poppenspe\(l\)museum.nl](mailto:info@poppenspe(l)museum.nl)

Bank: NL63 INGB 0009065864 ST HET POPPE(S)PELMUSEUM BIC: INGBNL2a
ANBI: 8023.04.242 d.d. 20-09-2007 KVK: 05061529 BTW: 252.84.241.B01

Bijlage I: afbeeldingen

1. Titelpagina brochure en expositie 'Een kijkje in de poppenkast', met Jan Klaassen en Katrijn.
2. Jongetje als handpoppenspeler, zittend achterstevoren op een stoel met Jan Klaassen en Katrijn. Hond met een monster in zijn bek en poppenkastpoppen in een doos. Zie V Thema's websitepagina's.

Bijlage II: tekst en afbeelding

- 3./4. Pulcinella als handpop met halfmasker, bezem, monster met klapbek, kip, baby uit ei en de rokende Vesuvius (Napels).
Zie VIII Thema's websitepagina's.

Pulcinella

De Italiaanse Pulcinella komt uit de buurt van Napels. Hij is een figuur uit de commedia dell'arte, een toneelvorm die ontstond in de zestiende eeuw. Hij is de stamvader van veel Europese poppenclowns. Pulcinella draagt een wit pak met hoge muts. Zijn zwarte halfmasker heeft een kromme neus. Deze lijkt op een vogelbek. Zijn naam is het verkleinwoord van 'pulcino' (kuikentje). De poppenspeler geeft Pulcinella een piepstem met behulp van een pivetta (keelfluitje).

Kip, ei, baby, bezem en de Vesuvius

Pulcinella kan de ene keer een man zijn, de andere keer een vrouw. In een spelscène wordt een kip verliefd op hem. Maar Pulcinella houdt alleen met zijn maag van haar. Hij braadt de hen en eet haar op. Zijn buik wordt steeds maar dikker. Hij bevalt van een ei en broedt het uit. Er komen allemaal Pulcinella-baby's uit.

Het achtergronddecor met de baai van Napels en de rokende Vesuvius hoort bij Pulcinella; net zoals een Amsterdamse gracht met een brug hoort bij de poppenkast van de oud-Hollandse Jan Klaassen.

Afbeelding nr. VII: Pulcinella met bezem, baby uit ei, een kip en een monster met klapbek en de rokende vulkaan de Vesuvius.

Bijlage III: tekst en afbeelding

5./6. Wayang kulit: Semar (nar) met dalang, speelscherm en speelset (Java, Indonesië). Zie X Thema's websitepagina's.

Wayang kulit

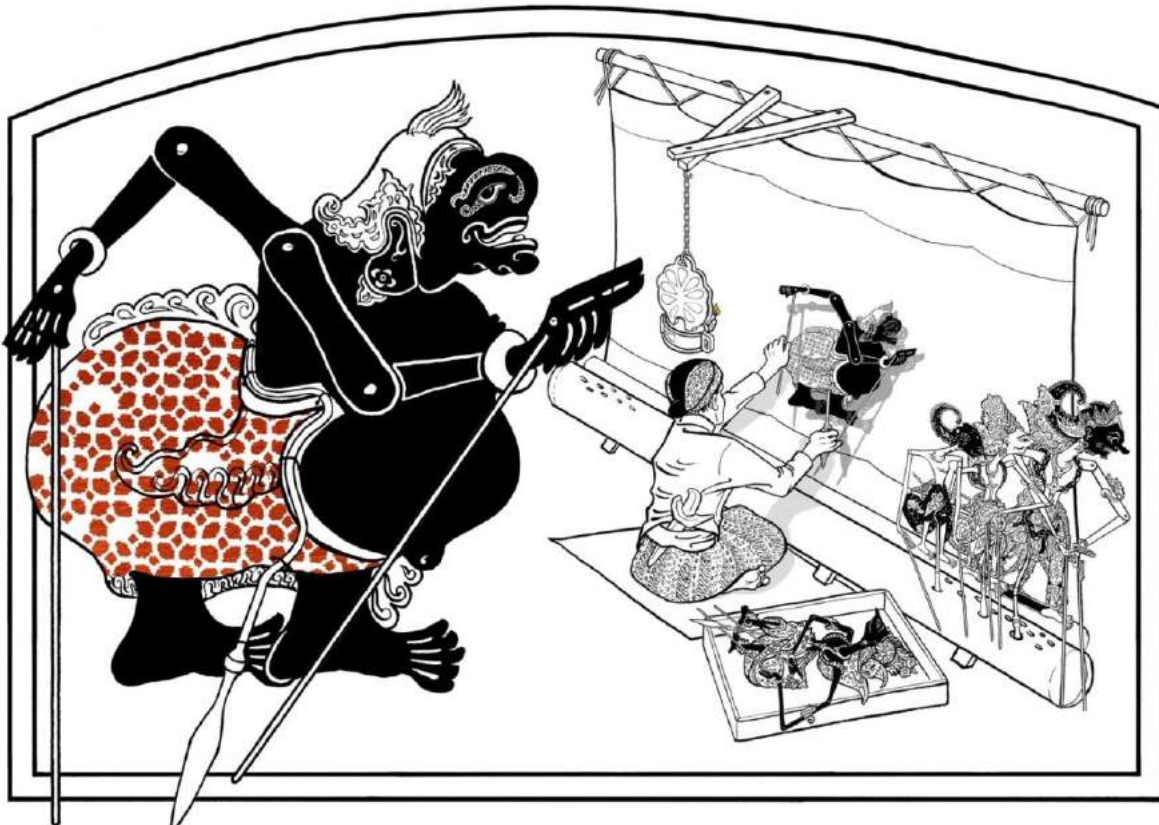
Het woord wayang omvat poppenspel (golek), schimmenspel (kulit), maskerspel (topeng) en dans (wong) uit Indonesië. De dalang is de poppenspeler en leider van het gamelanorkest dat achter hem zit. Met gekruiste benen zit hij bij het spel voor of achter een wit scherm. De dalang beweegt de leren figuren, spreekt hun rol en zingt. Met een houten hamertje (cempala) – dat tussen zijn tenen zit – geeft hij klopsignalen tegen een kist (kotak wayang) om het tempo van de muziek aan te geven. Tussen de speler en het scherm brandt een

lamp (blenchong). Hierdoor kan het publiek de poppen als schaduw zien aan de andere kant van het speelscherm (kelir). Niet gebruikte figuren worden in de stam van een bananenplant geprikt: links de kwade partij, rechts de goede.

Heldendichten met Semar en Petruk

Gespeeld worden de Mahabharata- en de Ramayanaverhalen (heldendichten uit India). De wijze nar Semar is dienaar en raadsman van goden en edelen. Hij heeft een flinke bil en buik, een groot gezicht en één tand in de mond. Een van zijn zonen is de langneuzige Petruk. Hij heeft een uitgekakte buik. Zijn hoofd staat op een lange, naar voren gebogen nek.

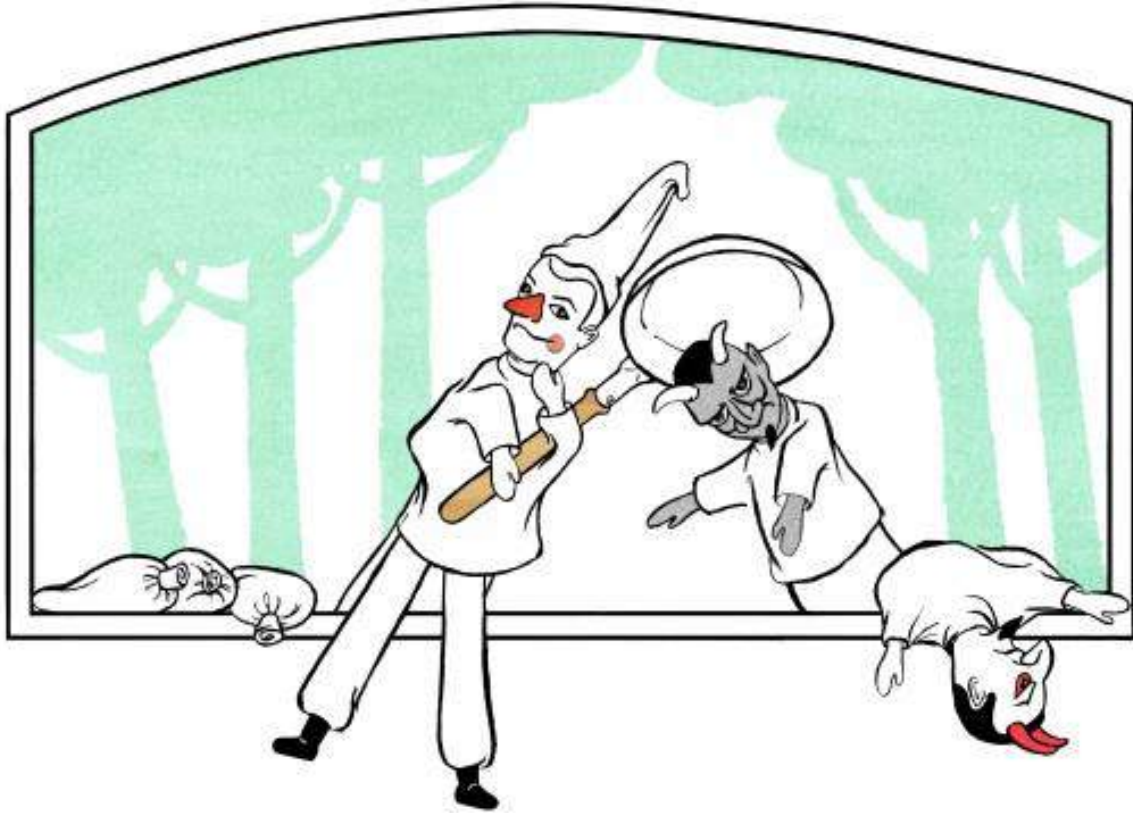
Afbeelding nr. IX: in kleermakerszit spelende dalang met de dikke clown Semar.

Bijlage IV: afbeeldingen

7. Vitéz László met duivels en koekenpan (Hongarije, handpoppenspel).
Zie II Thema's websitepagina's.
8. Trekkoppen/pantins – heer en mevrouw Polichinelle (Nouvelle Imagerie d'Épinal, ca. 1900, Frankrijk). Zie IX Thema's websitepagina's.

Bijlage V: artefacten

9. Mr Punch met sigaar, schrijfveer en inktpot. Bar lighter van brons (ca. 1900, Engeland).
10. Museumdirecteur Otto van der Mieden met baard, bril en tuinbroek. Handpop van hout en textiel.
11. Wandelstok van hout met het hoofd van Mr Punch (ca. 1900, Engeland).

Bijlage VI: diverse figuren

12. Petruk. Wayang-kulitfiguur van leer met speelstokjes van hoorn van een karbouw (ca. 1950, Java)
13. Marionettenpaardje van hout met een speelhout.
14. Oud-Hollandse Jan Klaassen met puntmuts, bont pak met kraag, bult, flinke buik en een kenmerkend gezicht met haakneus en vooruitstekende kin. Wayang kulit. Maker: Ki Ledjar Soebroto (ca. 2010, Yogyakarta).
15. Tchantchès, stangpop uit Luik van hout en textiel. Hij draagt een blauwe kiel en klompen. Op zijn hoofd heeft hij een pet. Om zijn hals zit een rode boerenzakdoek.

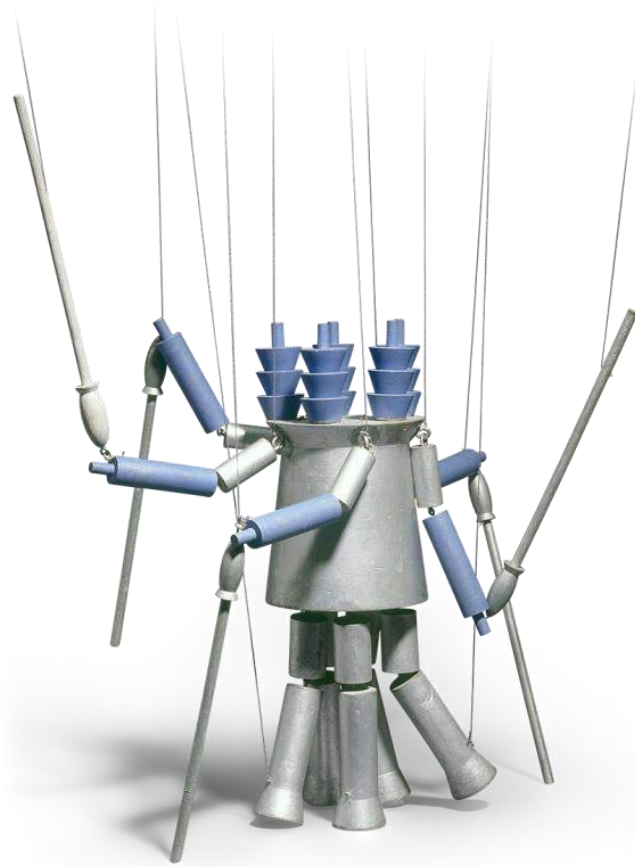
Bijlage VII: afbeelding en wayang-kulitfiguur

16. Turks schimmenspel: Karagöz en Hacivat met een huisje en een bloem.
Zie XI Thema's websitepagina's.
17. Kancil het dwerghertje. Wayang kulit. Maker: Ki Ledjar Soebroto
(ca. 2015, Yogyakarta).

Bijlage VIII: (marionet) stok- en Siciliaanse stangpop

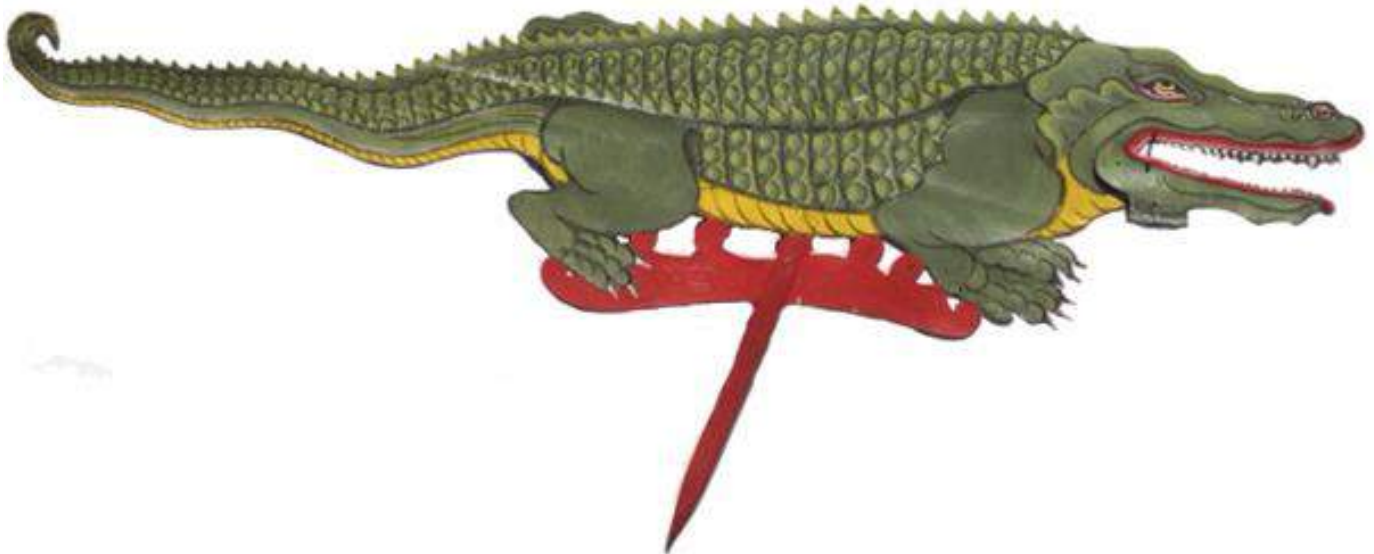
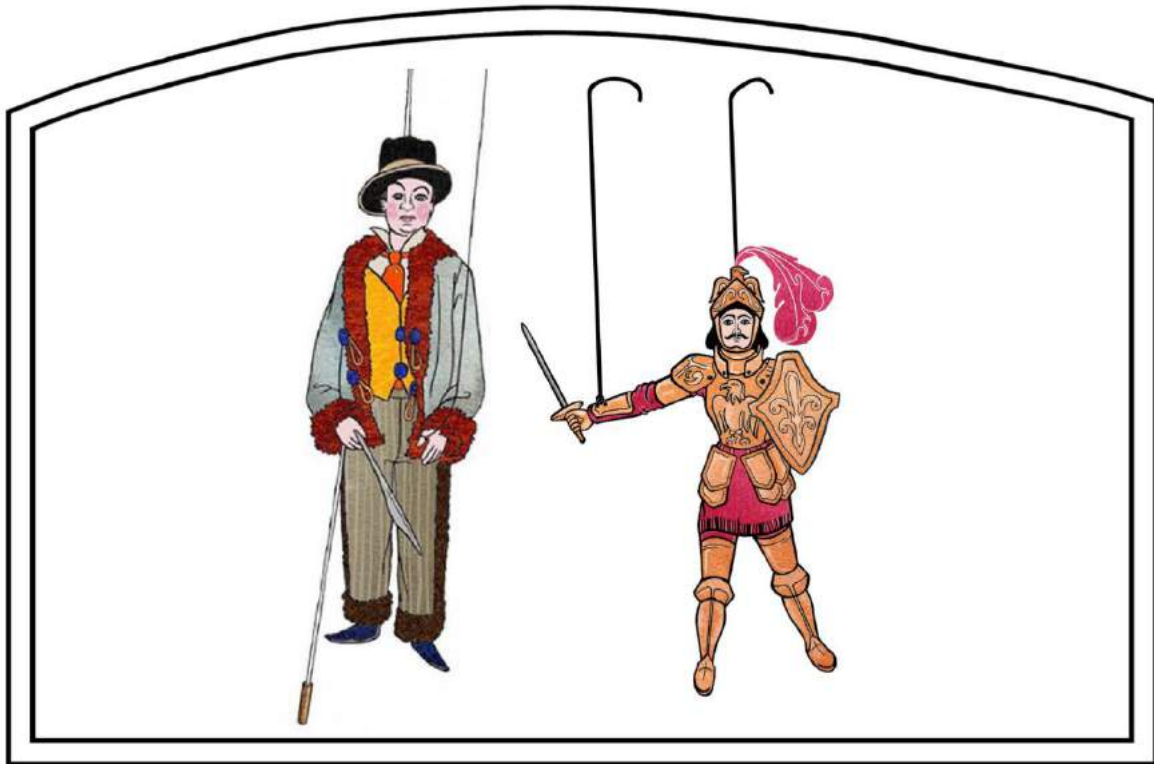
18. Die Wache: replica (2017), naar een figuur gemaakt door Sophie Taeuber-Arp (1918). Materiaal: hout en metaal.
19. Ridder: stangpop, Saraceen uit Sicilië (ca. 1950).
Materiaal: metaal, textiel en hout.

Bijlage IX: afbeelding en wayang-kulitfiguur

20. Italiaanse stangpoppen: een guappo (Napolitaanse schurk) en de ridder Orlando Furioso (Razende Roeland). Zie XII Thema's websitepagina's.

21. Krokodil. Wayang kulit. Maker: Ki Ledjar Soebroto (ca. 2015, Yogyakarta).

Bijlage X: tactiele afbeelding

22. Een mondgesnoerde nar. Illustratie: Elsje Zwart.

Bron: geënceneerde foto van Erwin Olaf.

Zie ook: <http://www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl/pdf/Pamflet160e.pdf>.

Bijlage XI: torso

23. Clownskostuum met pomponnen en geplisseerde kraag.

Realisatie: Rien Bekkers (2017). Elk naast elkaar, en op verschillende manieren aangebracht ruitvormig vlak in het clownspak heeft een andere structuur. Gebruik is gemaakt van contrastrijke, matte, glanzende, gekleurde en transparante materialen en weefsels, resulterend in een verandering van tast en kleurbeleving. Kenmerken: vervilte wol met zijde, leer, foam, fluweel, jute met bladaluminium, beverbont, geplastificeerd-, naturel- en sisalbandstro, polyester, satijndamast, atlas- en Indiazijde, boomschorsdoek, rotan, geel kopergaas, katoenen piqué en tricot, vilt, latex, staaldraad, aluminium- en zijdeweefsel, rubber, fluweelband, metalen belletjes, runderbot, bananenpapier, konijnenbont, glazen kraaltjes, kunststof pailletten en varkensblaas.

Bijlage XII: vooronderzoek naar bruikbaarheid van de te tonen figuren

Marianne Poppenk uit Olst en Christiane Berkvens-Stevelinck uit Rotterdam.

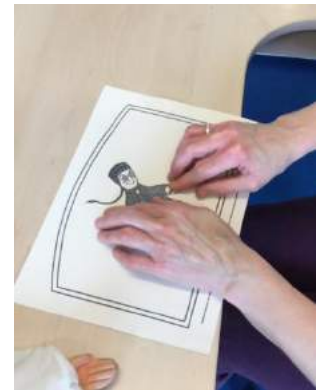
24. Kasperl. Trekpop van hout (Duitsland).
25. Paard met vlassige staart en een kruishout. Marionet van hout.
26. Guignol met een bonnet (zwart kapje) en zijn haar in een vlecht. Handpop van hout en textiel (ca. 1980, Lyon, Frankrijk).
27. Jan Klaassen. Handpop van hout en textiel (ca. 1900, Nederland).
28. Otto van der Mieden. Handpop van hout en textiel (ca. 1980, Nederland).
29. Punggawa. Wayang golek. Stokpop van hout en textiel (ca. 1950, Indonesië/Java).
30. Houten wandelstok met het hoofd van Mr Punch (ca. 1900, Engeland).

Bijlage XIII: onderzoek naar bruikbaarheid van figuren, objecten, afbeeldingen, reliëftekeningen en braille

Coby Bonenberg uit Ermelo.

31. Houten poppenkastje. Ontwerp: OvdM (2016, Vorchten).
32. Krokodil. Wayang kulit. Maker: Ki Ledjar Soebroto (ca. 2015, Yogyakarta).
33. Proef reliëftekening van Guignol op zwelpapier (Lyon, Frankrijk).
34. Katrijn. Handpop van hout en textiel (ca. 1910, Nederland).
35. Jan Klaassen. Handpop van hout en textiel (ca. 1910).
36. Jan Klaassen. Wayang kulit. Maker: Ki Ledjar Soebroto, Yogyakarta.
37. Otto van der Mieden met bril. Handpop van hout en textiel. Maker: l'Ateyer de Guignol (ca. 1980, Lyon) en poppenkastbel van metaal en hout met een stoffen passement – kwastfranje.
38. Proef Nederlandstalige brailletekst en reliëftekening op zwelpapier. Guignol.
39. Heer Stuiterbal. Een 'popkopballenbol' van keramiek, latex en kunststof (1982, Middelburg).

Bijlage XIV: onderzoek naar bruikbaarheid van figuren en objecten

Erwin Young uit Amsterdam.

40. Mr Punch. Beeldje.
41. Pinokkio. Trekpop van hout.
42. Paardje. Marionet.
43. Jan Klaassen. Handpop.
44. Bromsnor: diender met helm en snor. Handpop van plastic en textiel (ca. 1970).
45. Tchantchès. Stangpop.
46. Poppenspe(e)lmuseumdirecteur met bril en tuinbroek. Handpop.

